

I

Verwondering

Was het hier?

Hij zuchtte en ging verzitten, wat de kameel als een teken beschouwde om te stoppen. Zuchtte de kameel ook?

Nee. Het dier bleef volmaakt geduldig staan, boven op een zanderige heuveltop. De droge, hete wind speelde met de belletjes aan zijn hoofdstel. Terwijl Balthasar zo stil mogelijk bleef zitten in de *howdah*, het overdekte kamelenzadel, hoorde hij andere geluiden: het weggrollen van kiezels van de laatste stap van de kameel, de fladderende hoek van de luifel van de *howdah*. Nog meer?

De wind zelf. Meer niet.

Balthasar schermde zijn ogen af tegen de zon en tuurde in de verte. Ondanks de leegte was het nou ook weer niet zo dat er niets te zien was. Het terrein was licht heuvelachtig. Laag bij de grond groeiden doornstruiken. De tint van de zanderige bodem veranderde van ivoor in grijs naar roodbruin, gekleurd door de mineralen in het gesteente dat de wind duizenden jaren lang had vermalen tot zand.

Maar dit was niet de juiste plek. De kameel kwam weer in beweging, een bevel gehoorzamend dat Balthasar niet had gegeven.

Hij probeerde om niet nog een zucht te slaken toen de kameel verder zwoegde. Hij probeerde niet te gaan zitten peinzen. Hij probeerde niet aan de eenzaamheid van de woestijn te denken, of aan de koperen hemel rond het middaguur. Hij probeerde zich niet druk te maken om water. Er was tijdens deze reis altijd water voorhanden geweest. Er waren elke keer weer vreemde, onbeoorde poeltjes opgedoken en er was zelfs een keer een leren waterzak naar hem toe gerold, alsof iemand die net had laten vallen. Hij was in eerste instantie op zijn hoede geweest, was afge-

stapt om elke nieuwe watervoorraad eerst te proeven, of het niet brak of vervuild was, maar het water was altijd schoon en fris geweest. En koel.

Niemand kon de waarde van vers, koel water in de woestijn beter op waarde schatten dan een Egyptenaar.

Als er één bemoedigend aspect aan deze belachelijke reis kleefde, dan was het wel het water. Balthasar had zich zo goed mogelijk op de reis voorbereid en de kameel droeg genoeg proviand voor hen beide. Maar water was een onoplosbaar probleem geweest en hij was om eerlijk te zijn op stap gegaan zonder echt een idee te hebben hoe hij eraan ging komen. Maar dat kwam omdat hij niet echt wist *waar* hij naartoe ging. Het noorden... meer niet.

En dat wist hij nog steeds niet, nu de zon zijn zetel hoog in het uitspansel verliet en aan zijn afdaling begon. Hij wist alleen dat hij een innerlijke noodzaak had gevoeld om op reis te gaan en dat was nog steeds het geval. Hij dacht dat hij misschien iets moest vinden. Hij hoopte maar dat hij het zou herkennen wanneer het zover was.

Drie dagen later was de vegetatie veranderd van lage doornstruiken in het zich herhalende patroon van zandduinen. Hij en de kameel waren langs een droge rivierbedding getrokken waarin een brede strook helder water glinsterde. Er had één eenzame palmboom gestaan. Nadat ze die waren gepasseerd, had Balthasar zich diverse keren omgedraaid in het zadel om zich ervan te vergewissen dat het ding er echt stond. Mensen draaiden namelijk nogal eens door in de woestijn. Misschien was hij wel een van hen. Maar tegelijkertijd begon hij een gevoel van verwachting te krijgen. Er zou iets gaan gebeuren en snel ook. De woestijn had zich die morgen in mist gehuld en nu de zon steeds hoger klom, voelde Balthasar iets nieuws in de opwarmende luchtstromen om hem heen. Hij tuurde de horizon af. Niets. Maar de kameel leek alerter dan anders.

Toen de zon recht boven hen stond, hield het beest halt, zoals het elke dag had gedaan, waarna het met zijn gebruikelijke onhandigheid neerknielde. Balthasar klauterde stijfjes uit de howdah en liep om de kameel heen, waarbij hij het stevige, hete zand

onder zijn voeten voelde verschuiven terwijl de zon op zijn schouders beukte. Hij maakte de bepakking los en voerde de kameel, waarna hij water uit de leren zak gebruikte om het stof uit de ogen van het dier te wassen. Dat was nog zo'n mysterie: ondanks de vele dagen die ze al door de woestijn ploeterden, leken ze er niet echt onder te lijden. Balthasar had eerder gereisd en wist hoeveel last je van een doorn in je huid kon hebben, hoe de zon je huid kon verschroeien. Maar de vacht van de kameel was nog steeds wit en de bult nog steeds stevig, ondanks het schamele rantsoen. Balthasar voelde zich sterk en gezond, hoewel zijn dochter Iras hem had gewaarschuwd voor een tocht door de woestijn op zijn leeftijd.

Hij begon de tent uit te pakken. Tot nu toe had hij zich kunnen redden met de beschutting die de luifel van de howdah bood. 's Nachts sliep hij naast de kameel, hoewel hij vermoedde dat de kameel dat zelf niet echt op prijs stelde. Maar het dier had al die tijd al immuun geleken voor zijn twijfels, dacht Balthasar. Met wat voor eigenaardig klusje hij ook bezig mocht zijn, de kameel geloofde er met heel zijn hart in.

Of misschien verbeeldde hij zich dat alleen maar. En toch zette hij de tent op. Tegen de tijd dat hij de rood met witte stof over de middenpaal heen had gegooid en de hoeken ervan in het zand had vastgezet, volgde zijn schaduw hem als een zwarte cirkel over de grond. Toch bleef hij doorwerken. Terwijl de kameel toekeek, haalde hij rieten manden tevoorschijn en zette die op het kleed dat hij in de schaduw van de tent had gelegd. Er zaten dadels en granaatappels in, gerookt schapenvlees, ongezuurde broden en drie kleine zakken met wijn.

Drie. Eten en drinken voor drie man. Midden in de woestijn. Maar ook dat hoorde bij de drang die hij voelde. Balthasar had van begin af aan al geweten dat hij twee anderen zou ontmoeten. Hier ergens. Die dezelfde missie hadden. Daar was hij in elk geval van overtuigd geweest. In het begin. En nu blijkbaar nog steeds.

Hij stapte de tent uit. Alles stond klaar. Dit was dé plek. En het juiste tijdstip, dacht hij. Hij had deze reis in geloof gemaakt. Hij beschermde zijn ogen tegen de zon en keek in oostelijke richting. De zon brandde door de geblokte *keffiyeh* die om zijn hoofd zat gewikkeld en het katoen van zijn lange *kamiz* met sjerp. Hij liet

zijn blik zakken en keek toen nog eens naar de oostelijke horizon. Daar zat een inkeping. Een minuscuul, donker vlekje...

En toen, verrassend snel, niet zo minuscuul meer. Niet zo donker. Een andere witte kameel. Met een andere man erop. Balthasar voelde plotseling zijn knieën knikken en er liep een koude rilling over zijn rug, ondanks de hete, droge wind. Het was dus waar? Heel even voelde hij zich geschokt, voelde zelfs een zekere afkeer. Op de een of andere manier was zijn wereld zojuist op zijn kop gezet door een totaal nieuwe kracht. Natuurlijk, hij was tegen alle logica ingegaan om in zijn eentje deze niet nader gedefinieerde tocht te ondernemen, maar hij had steeds een zekere scepsis behouden. En fatalisme. Als hij in de woestijn zou sterven, dan was dat zo. Dan had God de Alwetende dat gewild.

Maar de aanblik van die man op die kameel in de verte – dat voelde griezelig aan. Balthasar wendde zich af, half in de hoop dat de man daardoor zou verdwijnen. De aanraking van God, zo leek het, was niet iets geruststellends. En ook niet gevoelig voor verandering, omdat er *nog* een bewegend vlekje verscheen, deze keer vanuit het noorden.

Toen de twee reizigers elkaar bij Balthasars tent troffen, keken alleen de kamelen nog onverstoord. Ze aanvaardden elkaar als gelijke, als magnifieke schepen van de woestijn. Ze zouden stuk voor stuk op elke willekeurige bazaar veel bewondering oogsten, van Carthago tot Damascus. De drie, met hun prinselijke howdah en hun glimmende tuig, zouden zelfs een keizer niet misstaan. Maar anders dan de kamelen leken de mannen allemaal ten prooi te vallen aan dezelfde sterke emoties: verwondering en angst en dankbaarheid, gecombineerd met het ontluiken van een ongelofelijke hoop.

De eerst aangekomene klauterde van zijn kameel, kruiste zijn handen over zijn borst en boog in gebed zijn hoofd voor hij naar Balthasar toe liep. Hij was een hindoe, leek het, gezien de tulband en de roodlederen slippers die in de oostelijke landen werden gedragen. De twee draaiden zich om naar de andere nieuwkomer, wiens blanke huid en goudgele haar duidelijk maakten dat hij een Griek moest zijn. De drie omhelsden elkaar formeel en Balthasar leidde zijn twee gasten de tent in, waar hij als goede gastheer hun handen en voeten waste. Toen gingen ze zitten en

keken elkaar aan. Na een korte aarzeling bogen ze alle drie het hoofd om voor de maaltijd te danken en zeiden: ‘Grote God, wat we hebben, komt bij U vandaan. Aanvaard onze dank en zegen ons, zodat we Uw wil kunnen doen.’

Vervolgens keken ze op – er stond geschoktheid in hun ogen te lezen. Ze hadden alle drie in hun eigen taal gesproken, die de anderen niet kenden. Maar ze hadden elkaar perfect verstaan. Weer voelde Balthasar de koude aanraking van iets buitensporigs.

De hindoe heette Melchior en de Griek Gaspar. Beide mannen hadden hetzelfde ervaren als Balthasar: een geestelijke zoektocht die al een heel leven duurde, intense studies en uiteindelijk die mystieke oproep. Zoals Melchior het verwoordde: ‘Ik zag een licht. Ik hoorde een stem en die vertelde me dat de redding van de mensheid nabij was.’

Gaspar knikte. ‘En toen die stem – die zo liefdevol was! – die zei dat ik samen met twee anderen de Redder zou zien.’ De blikken van de drie mannen kruisten elkaar. ‘En ik zou in de geest worden geleid om jullie te vinden.’ Hij spreidde zijn handen uit. ‘Ik heb een licht gevolgd en daar zijn jullie dan.’

Balthasar verplaatste zijn gewicht en keek naar de stof om de tentstok, waar de middagzon door de plooiën heen boorde. ‘Ik geloofde, maar ik vertrouwde niet. Onze God is zelfs nog groter dan ik dacht.’ Hij liet zijn blik weer zakken en voegde eraan toe: ‘Ik vraag me af... we hebben het allemaal over een licht. Kunnen we niet beter ’s nachts verder reizen? Dat is koeler voor de kamelen.’

‘Ik ben ervan overtuigd dat we uitstekend zullen worden geleid,’ reageerde Gaspar.

Melchior knikte. ‘De ster die ik heb gezien, scheen zo fel als de zon.’

En dus braken ze na zonsondergang hun kleine kamp op en bestegen ieder hun grote, witte kameel. De dieren leken het prettig te vinden om bij elkaar te zijn en liepen sneller dan anders door de maanverlichte nacht. Balthasar vond het allemaal erg opwindend. Er streek een koel windje over zijn gezicht en de voetstappen van de andere kamelen maakten hem blij. Het was zo’n godsgeschenk om niet alleen te hoeven reizen. En toen opeens, voor hem, niet hoger dan een lage heuveltop, verscheen een enorme vlam. Achter zich hoorde hij Gaspar en Melchior

van alles roepen en hij hapte verschrikt naar adem toen de vlam beefde en barstte, waarna hij plaatsmaakte voor een enorme ster. Gaspar zei: ‘God is waarlijk met ons.’

De weg naar Bethlehem

De drie wijzen zagen de ster.

En de vijftien lentes tellende vrouw van Jozef van Nazareth zag de mensheid in al haar geuren en kleuren aan zich voorbijtrekken en het verbijsterde haar. Ze zat op een kleine, stoffige ezel in de buurt van de Joppespoort van Jeruzalem en keek vanonder haar sluier toe hoe de mensen van de stad hun gang gingen. Ze riepen, ze zongen, ze schreeuwden en ze fluisterden. Mannen beenden of schuifelden of hinkten, soms in mompelende groepjes. Vrouwen droegen manden of potten. Maria ving hier en daar wat stemmen op in de menigte, maar ze besepte dat ze maar de helft van hen kon verstaan. De andere helft sprak talen die ze zelfs nog nooit had gehoord. Ze wierp Jozef een blik toe – haar oom. Nu haar echtgenoot. Hij stond bij de poort, kneep zijn ogen tot spleetjes tegen de zon en leunde op zijn staf. Hij had de teugels van de ezel in zijn hand.

Waar wachtten ze op? Maria wist het niet. Een kooi met vogels trok haar aandacht, een stevige constructie van gespleten wilgen-takken die op de rug van een lange man hing en waarin schitterende kleuren heen en weer fladderden, vogels die ze nooit eerder had gezien. Haar ogen volgden de kooi zo lang het ging. Plotseling kwam de ezel onder haar in beweging en ze greep hem bij zijn stugge manen toen een paar grote Romeinse soldaten langs marcheerden; ze liepen onbewust in de maat, hun felrode mantels bolden achter hen op. Jozef mopperde iets en trok de teugels verder naar zich toe, maar hij kon er niets van zeggen. Romeinen deden waar ze zin in hadden. Maria vroeg zich af of ze Jozef zou vragen waarom ze bij de poort bleven wachten. Ze was niet bang voor haar kersverse echtgenoot. Hij leek haar aardig. Maar hij was niet bepaald een prater.

De baby schopte en Maria legde een hand op haar buik, maar vergat de schop weer toen haar oog op een marskramer aan de andere kant van de straat viel. Door een opening in de menigte die langs haar trok, zag ze het fruit dat op zijn grof geweven doek lag: vijgen en dadels en druiven en... de opening in de mensenmassa sloot zich weer voor ze het goed had kunnen zien, maar ze dacht dat er ook sinaasappels bij lagen. Het was nog niet echt warm, maar de zon werd steeds sterker. Sinaasappels! Het water liep haar in de mond. Ze wierp nog eens een blik op Jozef. Hij staarde wat in de verte en tegelijkertijd naar niets.

Het maakte ook niet uit. Er was toch geen geld voor fruit. En ze stond voor altijd bij Jozef in het krijt. Wie zou er anders een zwanger meisje hebben genomen dat... Maria's gedachten vlogen een andere kant op. Zelfs na al die maanden was het nog steeds erg vreemd allemaal. Ze kon het maar beter gewoon aanvaarden: ze zou een baby krijgen. En Jozef, aan wie ze als maagdelijke bruid was beloofd, zou het kind aannemen als van hemzelf. Een droom, had hij gezegd. Er was hem in een droom verteld dat hij dit moest doen.

Misschien had zij ook een droom gehad. Misschien was het niet meer geweest dan dat – dat licht, en die stem, en de drang om 'ja' te zeggen. 'Ja' ondanks het mysterie, 'ja' ondanks de angst. 'Ja' ondanks het schandaal en de totale paniek bij haar ouders. Jozef had ook 'ja' gezegd en ook al was hij misschien wat suf en oud, dat was de reden dat ze van hem hield.

En dus zou ze hem niet vragen waarop ze stonden te wachten en ze zou niet naar de fruitverkoper kijken en ze zou naar Jozef glimlachen als hij haar kant op keek. Hij had haar nooit gevraagd om het uit te leggen. Ze zou hem ook niet vragen om zijn kant van het verhaal uit te leggen. Uiteindelijk zou ze het begrijpen.

Al snel bleek dat ze op een karavaan wachtten. Het was niet ver naar Bethlehem en de weg liep er rechtstreeks naartoe. Maria vond dat ze best alleen hadden kunnen gaan. Maar Jozef was voorzichtig. Dat had ze al begrepen. Het tumult bij de Joppespoort gaf hem een ongemakkelijk gevoel en vanwege dat ongemakkelijke gevoel wilde hij graag wat gezelschap tijdens deze reis, waarin ze al in zo veel opzichten alleen stonden. En dus wachtten ze af en zagen uiteindelijk een groepje reizigers door de poort komen, waarna Jozef in beweging kwam om zich bij hen

aan te sluiten. Het waren mensen bij wie haar man zich op zijn gemak voelde: plattelandsmensen, eenvoudig gekleed en op hun hoede, allemaal met hetzelfde doel. Sommigen hadden zich erbij neergelegd. Anderen waren woest. Die eis van Rome! Hoe durfden de Romeinen elke man in Judea de opdracht te geven om terug te keren naar zijn geboorteplaats om te worden geregistreerd! En dan die belastingen – zo onrechtvaardig! Joden betaalden geen belasting. Misschien dat er mensen in Jeruzalem rondliepen die niet tot het uitverkoren volk behoorden, maar op het platteland, in dorpen zoals Nazareth bijvoorbeeld, woonden alleen maar Joden. Wat meteen de vraag deed rijzen: was dit opzet? Was die belasting eenvoudigweg de eerste stap in een campagne tegen de Joden?

Er werd gemopperd en hier en daar werd wat geroepen, maar Jozef liet zich niet van de wijs brengen en leidde de ezel de weg op, die nauwelijks meer dan een kapot spoor was. De ezel zocht voorzichtig zijn weg, maar toch werd Maria behoorlijk door elkaar geschud en wiebelde van de ene kant naar de andere. Van tijd tot tijd keek Jozef met opgetrokken wenkbrauwen achterom naar zijn vrouw. Ze glimlachte altijd terug. Maar steeds vaker vond haar hand haar buik. Er was iets nieuws, buiten de gebruikelijke bewegingen van de baby om. Haar huid leek af en toe strak te trekken, als de huid van een paard dat trilde om een vlieg te verjagen. Vervolgens ging het weer over en vroeg ze zich af wat er nou eigenlijk was gebeurd.

Tegen de tijd dat ze de *khan* bereikten, een herberg met een binnenplaats, wist ze het. De groep was 's middags niet gestopt om te rusten. Er was toch geen schaduw te vinden. Ze konden in het rotsachtige, ongelijke landschap maar beter in beweging blijven dan dat ze zich onder de koperen hemel lieten roosteren. Jozef bood Maria zonder iets te zeggen een handje dadels aan, maar die sloeg ze af. Het water dat hij haar gaf, dronk ze echter dankbaar op. Ze draaide haar haar in een lange streng en hield die even omhoog onder haar sluier, in de hoop dat er wat verkoelende lucht langs haar nek zou stromen. Maar ze moest zich weer goed vastgrijpen aan de houten zadelboom en durfde niet meer los te laten, omdat ze kramp in haar rug kreeg. Toen de kramp even wegtrok, begreep ze dat de baby onderweg was.

Haar ogen zochten naar de *khan* die voor hen moest liggen. Ze

hadden afgelopen nacht in een andere geslapen, aan de buitenrand van Bezetha. Het was niet meer dan een muur met een afdak rond een put, maar het bood wat reizigers nodig hadden: water en veiligheid.

De horizon verdween in een amberkleurige mist. Ze schermde met een hand haar ogen af tegen de zon. Vervolgens trok ze ongeduldig de sluier van haar hoofd en probeerde op te staan in het zadel. Het enige wat ze zag, waren rotsen en stof en hier en daar een doornstruik. Ze ging weer zitten en trok haar sluier recht. Het was allemaal niet zo slecht. Alleen haar rug deed af en toe een beetje pijn. De zon begon aan zijn afdaling langs de hemel. Nee, zo beroerd was het allemaal niet.

Jozef maakte zich zorgen. De weg was drukker dan hij had verwacht. Meer mensen op weg betekende meer mensen in Bethlehem, zo vermoedde hij. Meer mensen in de khan. Geen plaats voor hem en zijn vrouw en hun kleine ezel. Vanuit zijn ooghoeken zag hij Maria wiebelen en hij keek achterom. Ze had net haar sluier naar achteren getrokken in de hoop zo beter te kunnen kijken, vermoedde hij. Haar haar glinsterde in de zon. Net een of ander metaal, dacht hij nu hij haar zo bekeek. Ze grimaste een beetje en reikte naar achteren om haar sluier weer over haar hoofd te trekken. Ze had nog steeds de handen van een kind. Jozef keek naar zijn eigen hand waarmee hij de teugels vasthield, gebutst en eeltig. Hij was een paar weken geleden zijn halve duimnagel kwijtgeraakt aan een beitel en het zag er nog steeds rauw uit. Hij keek weer achterom naar zijn jonge vrouw en zag dat ze heel even haar ogen sloot. Haar hand ging naar haar onderrug. Toen ze haar ogen weer opendeed, zag ze dat hij naar haar keek en ze glimlachte lichtjes. Moedig.

‘Het duurt niet al te lang meer,’ zei hij tegen haar terwijl hij dichterbij de ezel kwam lopen. ‘Heb je...’ Hij zweeg even. ‘Zit je niet lekker?’

‘Niet zo,’ moest ze toegeven.

‘Komt het door de baby?’ gooide hij eruit. Ze had tot op dit moment zo stoïcijns alles verdragen. Hij had niet gedacht dat... de baby? *Nu?* ‘Nu?’ vroeg hij.

Maria knikte en keek naar de manen van de ezel. ‘Misschien wel, ja.’

Hij keek weer voor zich, met tot spleetjes geknepen ogen naar de horizon. Hij keek naar de mensen om hen heen, die hij tot op dat moment nog niet echt in zich had opgenomen. Achter hen liep een man van middelbare leeftijd met een staf in zijn hand. Naast hem reed een volumineuze vrouw op een ezel die donkerder was dan die van Maria. Alles aan het stel was groot en nieuw: hun kleding, het zadel van de ezel, de manden die achter de vrouw bungelden.

Binnen enkele momenten had Jozef alles geregeld: Maria zou bij het stel blijven terwijl hij vooruitging om een slaapplek voor hen te zoeken. Toen hij achterom keek, zag hij dat de man zich naar zijn vrouw toe boog om met haar te praten. Hij voelde zich gesterkt in zijn plannen.

Maar toen hij uiteindelijk de khan bereikte, zonk de moed hem in de schoenen.

Jozef van Nazareth was een eenvoudig man. Hij was timmerman in een klein dorp dat in de heuvels rond het Meer van Galilea lag. Hij maakte tafels en bankjes en schapenkooien. Hij wist hoe hout in elkaar stak en kende het karakter van zijn gereedschappen, maar beroemde zich niet bepaald op zijn mensenkennis. Toch bewonderde hij zijn jonge echtgenote. Dat wat haar was overkomen, was onbegrijpelijk. Ze had met haar hand op haar hart beloofd dat ze nog maagd was. Hij geloofde haar. En toch was er een baby op komst, wat onmogelijk was als ze nog maagd was. Ze zei dat de baby de Redder zou zijn en ze leek het in elk geval zelf te geloven. Een engel had haar dat verteld, zei ze.

Hij had ook instructies gehad van een engel. Dat was de reden waarom hij met haar was getrouwd. Maar dit soort dingen was thuis, te midden van hun familieleden, makkelijker te accepteren geweest dan hier. Jozef voelde zich niet op zijn gemak als hij Nazareth uit moest. Hij hield niet van reizen. Elke dag weer vroeg hij zich af waar hij ging slapen en of het hem zou lukken om eten te kopen voor hem en Maria. Toch leek Maria zich niet echt druk te maken. Ze aanvaardde wat er op haar pad kwam. Ze keek vol enthousiasme naar alles wat nieuw was en vroeg honderduit. Ze was zowel geduldig als moedig.

En hij wilde haar niet teleurstellen, dus glipte hij tussen de

mensen door die zich voor de poort van de khan hadden verzameld. Hij zag dat het een prima khan was: stevige en hoge muren. En behoorlijk groot. Normaal gesproken zou er ruimte genoeg zijn, maar de volkstelling moest honderden gezinnen hierheen hebben gevoerd. Hoe dichter hij bij de poort kwam, hoe moeilijker Jozef vooruit kwam. Er bevonden zich heel wat ezels, enkele muil dieren en zelfs een paar kamelen in de menigte. ‘Ze laten hier geen kameel binnen!’ hoorde hij een vrouw uitroepen terwijl hij langzaam verder schoof. ‘Ik hoorde dat ze er hoe dan ook niemand meer in laten, met of zonder kameel,’ kwam een reactie, maar hij kon niet zien wie het zei. De mensen drongen steeds verder, maar er zat geen enkele vooruitgang in. Jozef stapte in een hoop verse stront en gleed uit. Hij greep de arm van een stevige vent om niet helemaal onderuit te gaan en de man draaide zich met een ruk boos naar hem om, maar Jozef was al verder geschoven, met een vastberadenheid die hem zelf verbaasde.

Uiteindelijk bereikte hij de poort. Er lag een halve cirkel van stoffig grind voor, afgebakend met een stuk touw dat op de grond was gelegd. Er zat een kleine man met een ringbaardje op een groot, cederhouten blok, die met strakke blik naar de menigte keek. Naast hem zat een hond, die aan zijn oor krabde. In de buurt lag een speer, de punt glom in de zon.

Jozef wrong zich tussen de voorste mensen door en liep over het vrijgehouden gedeelte naar de man die op het blok zat. Hij was waarschijnlijk de beheerder of iets dergelijks. Hij zou hier in elk geval de leiding hebben.

Hij keek Jozef aan en zei: ‘We hebben geen plaats.’

Jozef knikte en keek naar zijn stoffige voeten. ‘De vrede van Jahweh zij met u,’ zei hij.

‘Moge u vinden wat u geeft,’ reageerde de man. ‘En wanneer u het vindt, moge het zich dan vermeerderen voor u en de uwen.’ Toen de rituele begroeting voorbij was, herhaalde hij: ‘We hebben geen plaats.’

Jozef knikte nog eens. Hij zou zich niet laten afleiden van wat hij te zeggen had. ‘Ik kom oorspronkelijk uit Bethlehem,’ zei hij. De hond hield op met krabben en ging rechtop zitten om hem aan te kijken.

‘Net zoals alle mensen die hier staan te wachten,’ reageerde de man. Hij had geen vin verroerd, maar hij had een heldere blik.

‘Ik ben een afstammeling van David. Dit is het huis van mijn voorvaderen,’ vervolgde Jozef. Hij stond niet op te scheppen. Waarschijnlijk zat er geen steen of stuk hout aan de khan die nog uit de tijd stamde dat David regeerde, zo’n duizend jaar geleden, maar op deze plek had een huis gestaan en de afstammelingen van David hadden er gewoond.

De manager keek hem aan. ‘Rabbi,’ zei hij, ‘we sturen mensen van hier in principe niet weg, laat staan mensen uit de lijn van David. Maar er is nog geen plekje over om zelfs maar een mat uit te rollen. Al deze mensen zijn hier om dezelfde reden naartoe gekomen als u. Ze zijn hier allemaal om zich in Bethlehem te laten registreren. En er is gisteren een karavaan aangekomen die onderweg is van Damascus naar Egypte. Met tientallen kamelen.’

‘We zouden op de binnenplaats kunnen slapen,’ stelde Jozef voor. ‘We zijn geen deftige mensen en hoeven niet zonnig een dak en vier muren.’

‘De binnenplaats ligt vol met goederen van de karavaan. Misschien hebt u er geen problemen mee om op de balen zijde te slapen, maar dat staan de mensen van de karavaan niet toe.’ De manager liet zich van zijn houtblok glijden en zei: ‘Kom maar mee, dan. Dan zal ik u laten zien dat er nog geen plekje is om uw hoofd neer te leggen.’

‘Het is niet voor mij,’ zei Jozef, die bleef staan waar hij stond. ‘Ik zou ergens in de heuvels in de openlucht kunnen slapen. Er zijn nog veel meer mensen hier, dus we zouden wachtposten kunnen opzetten. Veilig genoeg, vermoed ik. Maar mijn vrouw...’ Hij aarzelde even. ‘Ze is een dochter van Joachim en Anna, ook uit Bethlehem. Hebt u die gekend?’

‘Ja,’ zei de beheerder. ‘Dat waren goede mensen. Maar dat verandert nog niks aan het probleem.’

‘Mijn vrouw is in verwachting,’ zei Jozef op gehaaste toon. ‘Ik denk dat het elk moment kan komen.’ Hij sloeg zijn ogen op en keek de man voor het eerst echt aan. ‘Ze kan niet ergens in de heuvels bevallen.’

‘Nee,’ was de beheerder het met hem eens. ‘Maar dat had u ook meteen kunnen zeggen. Ik kan u nu niet meer wegsturen. Ga haar maar halen. Ik bedenk wel iets.’

Dus wurmde Jozef zich terug door de menigte, zich niet bewust van het gemopper toen hij ruimte voor zichzelf maakte om

bij Maria te komen. Hij was bang dat het nog moeilijker zou worden om met de ezel weer bij de poort te komen. Er stonden alweer meer mensen dan daarnet.

Maar nadat hij Maria had opgehaald, bleek dat de meesten wel opzij gingen zodra ze het meisje op het kleine dier zagen zitten. Ze was nog zo jong, en overduidelijk zwanger. Haar sluier was naar achteren gegleden, helemaal tot op haar rug, maar ze werd te veel in beslag genomen door haar omgeving om het te merken. Jozef zag hoe ze met haar meisjeshanden het zadel vasthield. Onder haar ogen tekenden zich donkere schaduwen af. Afkeuring en misbaar verstomden wanneer de mensen haar zagen.

De beheerder stond hen bij de poort op te wachten. De hond, die Jozef had genegeerd, keek op naar Maria en begon te kwispelen. De beheerder probeerde om hem buiten de poort te houden, maar het beest liep achter hen aan toen de man hen voorging over het stenen pad dat over de grote binnenplaats voerde. De man keek achterom, maar de menigte bij de poort was netjes achter het touw gebleven dat op de grond lag.

De zon zakte steeds verder naar de horizon en in de hoeken en tussen de bundels op de grond begonnen zich schaduwen te verzamelen. Er werden hier en daar kampvuren gemaakt, waardoor naar hars geurende rook opsteeg naar de hemel. Een houten fluit liet een eenvoudige melodie boven het geroezemoes van de stemmen zweven. Er balkte een ezel en vlakbij lachte iemand.

‘Jullie zullen het met de grot moeten doen,’ zei de beheerder zachtjes tegen Jozef.

‘Daar zijn we blij mee,’ antwoordde Jozef. ‘Beter dan de binnenplaats, gezien...’

‘Ja,’ zei de beheerder, die nogal weifelend klonk toen hij hen langs een kameel leidde die naar zijn eigenaar spuugde. ‘Dat denk ik ook. Deze kant op.’

Lang geleden was de khan ontstaan als een afzetting tegen een hoge, kalkstenen rotswand. Het was een ideale plek voor herders, omdat er een bron was die altijd water gaf en de rotsen bescherming boden tegen wilde dieren. In de duizend jaar sinds de schapen van David hier hadden gegraasd, was de muur steeds hoger opgetrokken, was de bron uitgegraven tot een put en waren de grotten voorzien van een voorkant. Er zaten geen ramen in, maar wel deuren. De beheerder trok de grootste open en gebaarde op

een min of meer verontschuldigde manier naar binnen. ‘Het wordt al snel donker. Hebben jullie een lantaarn?’

Jozef schudde zijn hoofd terwijl hij om zich heen keek. De bleke rots deed zijn best om zo veel mogelijk licht van de deur te weerkaatsen. De grot was groot en droog. Goed, er hingen wat spinnenwebben in de hoeken. Maar de vloer was niet lang geleden nog geveegd. De ezel slenterde al naar een berg hooi die tegen een van de wanden van de grot lag opgetast.

‘Ik zal iemand een lantaarn laten brengen,’ zei de beheerder terwijl Jozef Maria uit het zadel tilde. ‘En water,’ voegde hij eraan toe. ‘Er ligt hier genoeg brandhout en aanmaakhoutjes.’ Hij wees naar een hoek. Daarna deed hij een paar stappen naar de deur en keek naar Maria die zich wankel aan Jozef vastklampte. ‘Ik zal de hond ook hier laten,’ zei hij, en glipte naar buiten. Hij stak heel even zijn hoofd weer naar binnen. ‘Ik denk dat er ook nog wel wat graan in de voerbak ligt,’ voegde hij eraan toe. ‘Dat mag de ezel wel hebben.’